

АНОТАЦІЯ

Тищук Н.О. Вчинення малолітніми та неповнолітніми особами правочинів в мережі Інтернет. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем, що виникають при вчиненні малолітніми та неповнолітніми особами правочинів у мережі Інтернет. У межах роботи здійснено комплексний аналіз наукової літератури, законодавства та судової практики з тематики дослідження, сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України щодо обсягу дієздатності зазначених осіб та наслідків таких правочинів.

Встановлено, що у вітчизняній науці цивільного права останнім часом з'являється певний інтерес до проблематики вчинення правочинів у мережі Інтернет, однак дослідження, пов'язані з вчиненням правочинів у мережі Інтернет такої особливої категорії учасників цивільних правовідносин як малолітні та неповнолітні особи, практично відсутні. Враховуючи те, що мережа Інтернет розуміється як єдиний інформаційний простір, де відбуваються глобальні процеси соціальних комунікацій та якому притаманний всесвітній загальний характер, який є зручним середовищем для вчинення юридичних дій, до яких відносяться і правочини, важливим є дослідження юридично значущих аспектів діяльності в мережі Інтернет щодня.

Визначено, що правочини, як одні з найпоширеніших юридичних дій приватноправового характеру, вчинені в мережі Інтернет, є підставами виникнення цивільних правовідносин в інформаційному суспільстві. Вони створюють права та обов'язки учасників цивільних відносин за бажанням

останніх і незалежно від наявності прямого припису (дозволу) закону. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розгляд питання про вчинення малолітніми та неповнолітніми особами правочинів у мережі Інтернет, розходження в правочиноздатності малолітніх і неповнолітніх осіб, визначення кола правочинів, які може вчиняти кожна із зазначених категорій осіб, у тому числі в мережі Інтернет.

Встановлено, що правоздатність малолітніх та неповнолітніх осіб є «статичною» та надає останнім лише можливість мати передбачені законом права. Натомість, дієздатність, як стан, поступово розвивається і в залежності від віку громадянина характеризує ступінь його розумово-фізичної зрілості, що закріплено на законодавчому рівні шляхом встановлення етапів набуття дієздатності, а з метою повноцінної реалізації правоздатності дітей – закріплено механізм сприяння в здійсненні та захисті їх прав, що включає, зокрема, дії батьків, усиновителів, опікунів і піклувальників малолітніх та неповнолітніх осіб, а також діяльність органів опіки і піклування.

Обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення поділу малолітніх осіб на такі категорії або вікові групи: від народження до шести років – повністю недієздатні; від шести до десяти років – особи, які можуть самостійно звертатися про надання психологічної допомоги; мають право укладати правочини за допомогою персональної банківської картки під контролем батьків; від десяти до чотирнадцяти років – особи, які можуть самостійно здійснювати майнові права інтелектуальної власності, звертатися по безоплатну правову допомогу; бути безпосередніми активними учасниками деяких, пов'язаних із навчанням або іншим особистісним зростанням, майнових відносин, зокрема, відносин із надання освітніх послуг.

Зроблено висновок про необхідність поділу неповнолітніх осіб на дві категорії або вікові групи: від чотирнадцяти до шістнадцяти років та від шістнадцяти до вісімнадцяти років, що дасть можливість у межах кожної групи визначити можливість вчиняти ті чи інші правочини залежно від участі

осіб у конкретних особистих немайнових та майнових правовідносинах з урахуванням основних механізмів спрямованої соціалізації особи.

Зазначено, що розвиток інформаційних технологій спричиняє розширення фактичного кола правочинів, які можуть вчинятися малолітніми та неповнолітніми особами, а це, в свою чергу, тягне необхідність вирішення питання щодо вчинення таких правочинів у межах наявного у сторін обсягу правочиноздатності.

Зроблено висновок про необхідність забезпечення захисту прав осіб, які, в силу свого віку, ще не мають відповідної зрілості психіки для прийняття зваженого рішення, однак мають реальну можливість вчинити правочин, який може завдати шкоди як самій особі, так і оточуючим. Порушення прав малолітніх та неповнолітніх осіб може бути наслідком вчинення правочину не на його користь, або схиленням до вчинення незаконного правочину, що може відбуватися як під впливом традиційних факторів (помилка, обман, зловживання тощо), так і особливих факторів, які напряду пов'язані із застосуванням технологій (вчинення електронного правочину, ідентифікація особи та підтвердження обсягу дієздатності тощо).

Доведено доцільність розробки на законодавчому рівні категорії «цифрові права дитини» з визначенням їх обсягу відповідно до кожної вікової групи. Під «цифровими правами дитини» пропонується розуміти її права майнового та немайнового характеру в мережі Інтернет, які полягають у: праві вільного доступу до мережі з урахуванням медичних та психологічних рекомендацій і обмежень відповідно до віку; праві вільного висловлювання своїх думок у мережі; у праві на інформацію відповідно до віку; у праві на приватність у мережі; у праві на безпеку в мережі; у праві здійснення правочинів з метою навчання, заробітку тощо.

Зроблено висновок про те, що в сучасних умовах моральність особистості формується в більшій мірі у віртуальній реальності, де анонімність та повна свобода інтернет-середовища від будь-яких обмежень

спонукає до відсутності прив'язки контенту до моральних законів та норм суспільства.

Встановлено, що з метою вирішення проблеми забезпечення ефективності правового регулювання відносин в Інтернеті (яка виникає внаслідок відсутності систематизованого та узгодженого законодавства й впливає з об'єктивних особливостей та закономірностей функціонування самої мережі Інтернет, де остання зумовлює необхідність розширення кола інформаційно-комунікативних відносин, до якого активно долучаються діти), важливим є комплексний підхід: з одного боку – розширення обсягів дієздатності малолітніх та неповнолітніх осіб, з іншого – використання технологій, які б дали можливість дотримуватися закріплених обмежень щодо вчинення тих чи інших правочинів, максимально об'єктивно висвітлювати інформацію щодо ідентифікації особи, вираження її волі, давали можливість захистити права дітей від порушень.

Запропоновано з метою підвищення рівня обізнаності осіб (зокрема, дітей) стосовно безпечного (гігієнічного) користування Інтернет-середовищем, розуміння можливих порушень та правових наслідків обов'язкове проведення профілактичних заходів (роз'яснювальної роботи, ознайомлення з існуючими кейсами) як у навчальних закладах, так і на підприємствах, в організаціях, що дасть можливість користувачам мережі Інтернет більш зважено оцінювати свої дії та розуміти наслідки таких дій.

Зроблено висновок про те, що двостороння реституція є загальним наслідком визнаного недійсним правочину, вчиненого малолітніми та неповнолітніми особами в мережі Інтернет, і має обов'язковий характер для сторін такого правочину незалежно від наявності їх вини, добросовісності тощо.

Доведено, що важливим із практичної точки зору є дотримання вимог закону щодо можливості «зцілення» недійсних правочинів (може відбуватися шляхом схвалення правочину уповноваженою особою або ж визнання дійсними нікчемних правочинів), особливо стосовно правочинів, вчинених

малолітніми та неповнолітніми особами, в тому числі в мережі Інтернет, адже правосвідомість та розуміння меж дозволеної поведінки (зокрема щодо можливості вчинення того чи іншого правочину, меж своєї дієздатності) у таких осіб лише формується.

Зроблено висновок про те, що при визнанні недійсними правочинів, укладених малолітніми чи неповнолітніми особами, підставою виникнення обов'язку відшкодування шкоди є не делікт, а визнання правочину недійсним. У зв'язку з цим йдеться не про виникнення правовідносин вперше, а про їх зміну. Внаслідок цього при покладенні на повністю дієздатну особу відшкодування збитків малолітній особі вона, натомість, має право на повернення їй усього одержаного за правочином у натурі, що свідчить про договірний характер стосунків між сторонами. Крім того, на розмір відшкодування шкоди не впливає вина потерпілого та матеріальний стан заподіювача шкоди.

Зазначено, що з метою вирішення (зменшення кількості) питань та прогалин у питаннях активності малолітніх та неповнолітніх у мережі Інтернет (у тому числі і вчинення правочинів), необхідним є запровадження «обов'язкової» цифрової грамотності, введення в навчальну програму дисципліни з цифрової безпеки в мережі Інтернет, «стимулювання» батьків пройти хоча б мінімальний курс навчання щодо питань Інтернету, можливих загроз, безпеки тощо.

Запропоновано при вирішенні спорів, що виникають внаслідок вчинення правочинів, укладених малолітніми або неповнолітніми, в мережі Інтернет, використовувати досвід вирішення аналогічних спорів у цивільному обігу, з урахуванням особливостей інформаційно-комунікаційних технологій (електронний підпис, відсутність особистого контакту, можливість створення фейкових відомостей тощо).

Ключові слова: правочин, малолітня особа, неповнолітня особа, правочиноздатність, інформаційне суспільство, інформаційні технології,

мережа Інтернет, недійсність правочину, двостороння реституція, відшкодування збитків.

SUMMARY

Tyshchuk N. Transactions by juveniles and minors on the Internet. – Qualification scientific work, manuscript copyright.

Thesis for a Ph.D. degree in specialty 081 «Law». National University «Odessa Law Academy», Odesa, 2021.

The dissertation is the first in the domestic science of civil law special complex research of theoretical and practical problems that arise when committing transactions by juveniles and minors on the Internet. Within the framework of the work a comprehensive analysis of the scientific literature, legislation and judicial practice on the research topic was made, proposals were made to improve the current legislation of Ukraine on the scope of legal capacity of these persons and the consequences of such transactions.

It has been established that the domestic science of civil law has recently shown some interest in the issue of transactions on the Internet, but research related to the commission of transactions on the Internet by such a special category of participants in civil relations as juveniles and minors is virtually absent. Since the Internet is understood as the only information space where global processes of social communication take place, and which has a global general character, which is a convenient environment for legal actions, including transactions, it is important to study legally significant aspects of the Internet every day.

It is determined that transactions, as one of the most common legal actions of a private nature, committed on the Internet, are the basis for the emergence of civil relations in the information society. They create the rights and obligations of the parties to civil relations at the request of the latter and regardless of the direct prescription (permission) of the law. In this regard, it is especially important to consider the issue of transactions committed by juveniles and minors on the Internet, differences in the legal capacity of juveniles and minors, determining the

range of transactions that can be committed by each of these categories of persons, including on the Internet.

Instead, legal capacity, as a state, gradually develops, and depending on the age of the citizen characterizes the degree of his mental and physical maturity. This is enshrined in law by establishing the stages of legal capacity, and in order to fully realize the legal capacity of children it is established a mechanism to assist in the exercise and protection of their rights, including, inter alia, the actions of parents, adoptive parents, guardians and custodians of juveniles and minors as well as the activities of guardianship authorities.

The necessity of legislative consolidation of the division of minors into the following categories or age groups is substantiated: from birth to six years - completely incapacitated; from six to ten years - persons who can independently apply for psychological assistance and have the right to commit transactions with a personal bank card under the supervision of parents; from ten to fourteen years - persons who can independently exercise intellectual property rights, apply for free legal aid, be direct active participants in certain property relations related to education or other personal growth, in particular, relations for the provision of educational services.

It was concluded that minors should be divided into two categories or age groups: from fourteen to sixteen years, and from sixteen to eighteen years, which will allow within each group to determine the possibility of committing certain transactions depending on the participation of individuals in specific personal non-property and property relations, taking into account the basic mechanisms of directed socialization of the person.

It is noted that the development of information technology leads to the expansion of the actual range of transactions that can be committed by juveniles and minors, and this, in turn, necessitates the resolution of such transactions within the existing legal capacity of the parties.

It is concluded that it is necessary to ensure the protection of the rights of persons who, due to their age, do not yet have the appropriate mental maturity to

make an informed decision, but have a real opportunity to make transactions that can harm both the individual and third persons. Violation of the rights of juveniles and minors may be the result of a transaction not in their favor, or a tendency to commit an illegal transaction, which may occur under the influence of traditional factors (error, deception, abuse, etc.) and special factors that are directly related with the use of technology (electronic transaction, identification and confirmation of legal capacity, etc.).

The expediency of developing at the legislative level the category "digital rights of the child" with the definition of their scope according to each age group is proved. Under the "digital rights of the child" it is proposed to understand one's rights of property and non-property nature on the Internet, which consist of: the right of free access to the network, taking into account medical and psychological recommendations and age restrictions; the right to freely express one's opinions online; the right to information according to the age; the right to privacy online; the right to network security; the right to carry out transactions for the purpose of study, earnings, etc. It is concluded that in modern conditions the morality of the individual is formed to a greater extent in virtual reality, where anonymity and complete freedom of the Internet environment from any restrictions leads to the lack of binding of content to moral laws and norms of society.

It is established that in order to solve the problem of ensuring the effectiveness of legal regulation of relations on the Internet (which arises due to lack of systematic and harmonized legislation and follows from the objective features and patterns of the Internet, which necessitates expanding the range of information and communication relations, where children are involved), an integrated approach is important: on the one hand - expanding the capacity of minors and juveniles, on the other - the use of technologies that would allow to comply with the established restrictions on certain transactions, to cover the most objective information about personal identification, expressions of their will, provide an opportunity to protect the rights of children from violations.

It is proposed in order to raise awareness of individuals (including children) about safe (hygienic) use of the Internet environment, understanding of possible violations and legal consequences of mandatory preventive measures (outreach, familiarization with existing cases) in educational institutions, on enterprises, organizations, which will allow Internet users to more carefully evaluate their actions and understand the consequences of such actions.

It is concluded that bilateral restitution is a general consequence of an invalid transaction committed by juveniles and minors on the Internet, and is binding on the parties to such a transaction, regardless of their guilt, good faith, etc.

It is proved that from a practical point of view it is important to comply with the law on the possibility of "healing" invalid transactions (may occur by approving the transaction by an authorized person or invalidating invalid transactions), especially for transactions committed by juveniles and minors, including on the Internet, because legal awareness and understanding of the limits of permissible behavior (in particular, the possibility of committing a transaction, the limits of their capacity) in such persons is only formed.

It is concluded that in the case of invalidation of transactions concluded by juveniles or minors, the basis for the obligation to indemnify is not a tort, but the invalidation of the transaction. Therefore, it is not about the emergence of a legal relationship for the first time, but about their change. As a result, when a fully capable person is entitled to compensation for damages to a juvenile, he or she, in turn, has the right to return to him or her all received under the transaction in a way, which indicates the contractual nature of the relationship between the parties. In addition, the amount of damages is not affected by the fault of the victim and the financial situation of the perpetrator.

It is noted that in order to address (reduce the number of) issues and gaps in the activities of juveniles and minors on the Internet (including transactions), it is necessary to introduce "mandatory" digital literacy, the introduction of the subject of digital security on the Internet, "encouraging" parents to take at least a minimum course of training on the Internet, possible threats, security, etc.

It is proposed to use the experience of resolving similar disputes in civil proceedings, taking into account the peculiarities of information and communication technologies (electronic signature, lack of personal contact, the possibility of creating fake information, etc.) when resolving disputes arising from transactions concluded by juveniles and minors on the Internet.

Key words: transaction, juvenile, minor, legal capacity, information society, information technologies, Internet, invalidity of the transaction, bilateral restitution, compensation for damages.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Тищук Н.О. «Дрібні побутові правочини» як основний вид правочинів, які вчиняють малолітні особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 59-62.
2. Тищук Н.О. Особливості вчинення правочинів малолітніми особами в умовах розвитку інформаційних технологій. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 199-201.
3. Тищук Н.О. Вчинення правочинів неповнолітніми особами в умовах розвитку інформаційних технологій. *Часопис цивілістики*. 2020. № 37. С. 98-102.
4. Тищук Н.О. Недійсність правочинів, укладених малолітніми особами в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Том 7. Вип. 3. С. 221-226.
5. Tyshchuk N., Omelchuk, O., Cherniak, O. Protection of the rights of children and minors in their transactions in the information society. *Ius Humani. Law Journal*, 2020. № 9(2). P. 25-46.
6. Тищук Н.О. До питання про наслідки вчинення правочинів малолітніми та неповнолітніми особами. *Вісник Запорізького національного університету*. 2020. № 2. С. 66-71.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Тищук Н.О. До питання про захист персональних даних суб'єктів, які вчиняють правочини в мережі Інтернет. *Рекодифікація цивільного законодавства і система права України у контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 8-9 листопада 2019 р.). Одеса: Фенікс, 2019. С. 291-294.
8. Тищук Н.О. Воля та волевиявлення при вчиненні правочинів малолітніми та неповнолітніми особами. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 06 лютого 2020 р.). Тернопіль: ВИД, 2019. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2900
9. Тищук Н.О. До питання про можливість вчинення малолітніми особами дрібних побутових правочинів в умовах COVID-19. *Проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції (м. Одеса, 23 квітня 2020 р.). Одеса: Фенікс, 2020. С. 110-111.
10. Тищук Н.О. Види правочинів, які можуть вчиняти малолітні особи. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15 травня 2020 р.). Одеса: Гельветика, Т. 3. 2020. С. 480-482.
11. Тищук Н.О. Особливості визначення правосуб'єктності малолітніх та неповнолітніх осіб при вчиненні правочинів. *Римське право і сучасність «ЕПІДЕМІЇ В ЄВРОПІ І ПРАВО: ВІД РИМУ ДО COVID-19»*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 12 червня 2020 р.). Одеса: Фенікс, 2020. С. 79-83.
12. Тищук Н.О. Особливості, які виникають при укладенні правочинів малолітніми та неповнолітніми особами через Інтернет. *Інформаційні технології в умовах оновлення цивільного законодавства*: матеріали

Всеукраїнського круглого столу (м. Одеса, 13 червня 2020 р.). Одеса: Фенікс, 2020. С. 85-89.

13. Тищук Н.О. Правові наслідки вчинення правочинів малолітніми та неповнолітніми особами в Інтернеті поза межами їх цивільної дієздатності. *Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України: проблеми практичної реалізації: матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Одеса, 25 лютого 2021 р.)*. Одеса: Фенікс, 2021. С. 59-62.